Als een dauwdruppel op het gras

Japanse filosofie in dialoog met het Westen

Drs. Michel Dijkstra

OOSTERSE FILOSOFIE
SCHEURKALENDER 2018
Michel Dijkstra & Simone Bassie (red.)
ISVW UITGEVERS

Proloog (1): Dōgens gedicht *Vergankelijkheid* (*Mujō*)

Met wat zal ik deze wereld vergelijken?

Maanlicht,

Gereflecteerd in een dauwdruppel

Vallend van een

Kraanvogelsnavel.

Proloog (2): Opbouw cursusdag

- **Dagdeel 1A:** de grote spagaat van het Japanse denken: assimilatie & nationalisme
- **Dagdeel 1B:** assimilatie & nationalisme in de Kyotoschool
- **Dagdeel 2A:** Masao Abe's dialoog met westerse filosofen / filosofische bronnen en theologen
- **Dagdeel 2B:** kritisch mee en verder denken met Abe aan de hand van de vergelijking Dōgen - Eckhart

Het karakter van de Japanse filosofie (1)

- Net als de Chinese filosofie is de Japanse wijsbegeerte praktisch van aard: gericht op het ‘hier en nu’ en niet op metafysische speculaties
- Men zoekt de Weg (Jap. *do*), de juiste manier om de staat te besturen en om het leven van “het individu” in goede banen te leiden
- Stromingen: shintoïsme, boeddhisme, (neo)confucianisme
- Dilemma van de Japanse filosofie: enerzijds gerichtheid op de Chinese cultuur (zie de betiteling *Nippon* ‘Land van de Rijzende Zon’), anderzijds nationalisme
- Nationalisme speelt een grote rol bij WO II

Het karakter van de Japanse filosofie (2)

- De eerste geschreven bronnen in het Japans dateren uit de 7^{e} -8ste eeuw
- In die tijd proberen de heren van de Yamatoclan Japan te unificeren onder hun bewind. Men ontleende op grote schaal uit China
- De vroegste keizers (*tenno*) maakten gebruik van a) militaire pressiemiddelen en b) een systeem van rituele functies en tempels
- Macht werd verstevigd door twee mythenbundels: de *Kojiki* en de *Nihon Shoki* (Kroniek van Japan)

Het karakter van de Japanse filosofie (3)

- Keizer stamt af van Amaterasu (zonnegodin)
- Ritueel systeem zorgde voor een sterke greep op de verering van locale krachten of godheden (*kami*). Deze verschilden per plaats en worden later geünificeerd onder de noemer *shinto* ‘Weg (to) der krachten / goden (shin)’
- Binnen deze cultus stond reinheid en vegetarisme centraal
- De kami kunnen de staat en de individuele burger beschermen, maar moeten ook onder bedwang gehouden worden door een kami-meester

De filosofie van het shintoïsme tussen assimilatie en nationalisme

- Grootste denker: Yoshida Kanetomo (1435-1511)
- *Ene shinto* of *Shinto van de Oorsrpong en de Bron*: Kanetomo's clan kreeg het van Amaterasu *herself*
- *De Grote Leer van de Goddelijke Weg*: 'Het Goddelijke is ouder dan hemel en aarde, het heeft hemel en aarde vastgelegd. Het is verheven boven yin en yang; het doet yin en yang ontstaan.'Men moet de harmonie van het goddelijke bewaren via shintorituelen, anders ontstaat er chaos
- Invloed van boeddhisme taoïsme en (neo)confucianisme is hier groot, maar Yoshida beweerde "geen druppel van de drie leren te hebben gedronken"

De filosofie van het Japanse confucianisme tussen assimilatie en nationalisme

- Grootste denker: Ogyu Sorai (1666-1728)
- Streefde net als zijn Chinese voorgangers naar een hiërarchisch georganiseerde maatschappij. Deze toestand bestond in de Oudheid
- Sorai bewonderde de ‘wijzen’: figuren die de Chinese cultuur stichten. Confucius was de laatste wijze. De verdere geschiedenis van het confucianisme is een afdwalen van de Weg
- Verschil met Chinese confucianisten: men bereikt de utopie niet door morele vervolmaking van het individu, maar door maatschappelijke instituties (‘rite en muziek’)

De filosofie van het Japanse boeddhisme tussen assimilatie en nationalisme

- Voorbeeld: de zenleer van Dōgen (13de eeuw). Gelooft dat hij via de ontmoeting met de Chinese meester Rujing is "teruggekeerd" tot de bron van het boeddhisme
- Ziet zichzelf niet als zenmeester, maar als lid van "de familie van de Boeddha"
- Stelt dat zen niet alleen iets voor het klooster is, maar ook de ideologie waarmee Japan bestuurd zou moeten worden
- Heeft zijn kerninzicht aan China ontleend, maar uit ook felle kritiek op deze cultuur: A) de Chinezen kunnen Lao Zi en Confucius niet meer begrijpen, B) het taoïsme is ketterij (wil via fysieke onsterfelijkheid ontsnappen aan de vergankelijkheid) en C) Linji (Rinzai) – zen dwaalt af van de Weg vanwege de nadruk op kōans in plaats van zitmeditatie (*shikantaza*)

Epiloog: de Japanse filosofie tussen assimilatie en nationalisme

- In het shintoïsme, confucianisme en zenboeddhisme willen filosofen terugkeren naar de bron van de Weg (eventueel via Chinese voorbeelden)
- De grondstructuur van deze filosofieën is Chinees; hierbinnen wordt ruimte gecreëerd voor de unieke Japanse identiteit die de leer vervolmaakt
- Kenmerken van "Japansheid" zijn: A) de mythe dat het land door de goden is uitverkoren (shinto), B) de ideologie dat men in Japan het ware confucianisme heeft bewaard en C) de gevoeligheid voor de vergankelijkheid van alles (*mono no aware*), zie Dōgen, Motoori Norinaga en *Het verhaal van Genji*